

Partea întâi

Nevoile sufletului

Noțiunea de datorie primează asupra celei de drept, care îi este subordonată și are un caracter relativ. Un drept nu este eficient prin el însuși, ci numai prin datoria căreia îi corespunde; realizarea efectivă a unui drept nu ține de cel care-l posedă, ci de ceilalți oameni, ce-și recunosc anumite datorii față de el. O datorie devine eficientă de îndată ce este recunoscută. Când însă o datorie nu este recunoscută de nimeni nu-și pierde nimic din plenitudinea ființei sale. Pe când un drept nerecunoscut de nimeni nu înseamnă mare lucru.

Așadar, este lipsit de sens să spui că oamenii au, pe de o parte, drepturi, iar pe de alta, datorii. Aceste cuvinte exprimă doar niște puncte diferite de vedere. Relația dintre ele este aceea dintre obiect și subiect. Un om, în esența sa, are numai datorii, între care se numără și anumite datorii față de sine însuși. Ceilalți, din punctul său de vedere, au, în schimb, numai drepturi. El are, la rândul său, drepturi când este privit dinspre ceilalți, care își recunosc anumite datorii față de el. Un om, dacă ar fi singur în univers, nu ar avea nici un drept, dar ar avea, în schimb, datorii.

Noțiunea de drepturi, fiind de natură obiectivă, nu este separabilă de noțiunile de existență și de realitate. Ea se ivește când datoria se manifestă în domeniul faptelor; iată

de ce conține întotdeauna, într-o anumită măsură, o apreciere asupra stărilor de fapt și a situațiilor particulare. Drepturile sînt legate întotdeauna de unele condiții. Numai datoria poate fi necondiționată. Ea se plasează într-un domeniu situat deasupra tuturor condițiilor, deoarece este deasupra acestei lumi.

Oamenii de la 1789 nu recunoșteau realitatea unui asemenea domeniu. O recunoșteau doar pe cea a lucrurilor omenești. Din acest motiv, au început cu noțiunea de drepturi. Dar, în același timp, au dorit să stabilească principii absolute. Această contradicție i-a făcut să cadă într-o confuzie de limbaj și de idei, responsabilă în bună parte pentru confuzia politică și socială contemporană. Sfera care cuprinde ceea ce este etern, universal, necondiționat este diferită de sfera condițiilor factuale și adăpostește noțiuni diferite ce sînt legate de partea cea mai secretă a sufletului omenesc.

Datoria nu leagă decît ființele umane individuale. Nu există datorii pentru colectivitățile ca atare. Există în schimb datorii pentru toate ființele umane ce alcătuiesc, slujesc, conduc sau reprezintă o colectivitate, atît în cea parte a vieții lor care este legată de comunitate, cît și în cea care este independentă de ea.

Toate ființele umane sînt legate prin datorii identice, chiar dacă ele corespund unor acte diferite în funcție de împrejurări. Nici o ființă umană, oricare ar fi ea, în nici o circumstanță, nu se poate sustrage de la îndeplinirea datoriilor fără a comite o greșeală capitală; excepție fac doar cazurile în care, pus în fața a două datorii reale, dar incompatibile, omul este constrîns să o abandoneze pe una dintre ele.

Imperfecțiunea unei organizări sociale se măsoară prin frecvența situațiilor de acest gen.

Însă, chiar și în astfel de cazuri, greșeala rămîne gravă dacă datoria este nu doar neîndeplinită, ci și negată.

Obiectul datoriei în domeniul vieții umane este întotdeauna ființa umană ca atare. Există o datorie față de fiecare ființă

umană prin simplul fapt că este o ființă umană, fără să trebuiască să intervină nici o altă condiție și chiar dacă ea nu ar recunoaște nici o datorie.

Această datorie nu se sprijină pe nici o situație de fapt, nici pe jurisprudență, nici pe obiceiuri, nici pe structura socială, nici pe raporturile de forță, nici pe moștenirea trecutului, nici pe un presupus sens al istoriei. Pentru că nici o stare de fapt nu poate da naștere unei datorii.

Această datorie nu se întemeiază pe nici o convenție. Căci toate convențiile pot fi modificate după voința părților, dar nici o schimbare în voința oamenilor nu poate modifica o iotă dintr-o datorie.

Această datorie este eternă. Corespunde destinului etern al ființei umane. Doar ființa umană are un destin etern. Nu și colectivitățile umane. De aceea, colectivitățile nici n-au datorii directe sub semnul eternității. Eternă este doar datoria față de ființa umană ca atare.

Această datorie este necondiționată. Dacă ea se întemeiază pe ceva, acest ceva nu aparține acestei lumi. În această lume nu are nici un temei. Este singura datorie privitoare la domeniul vieții umane care nu se supune nici unei condiții.

Ea nu are un fundament, ci se verifică prin armonizarea cu conștiința universală. Este exprimată de unele dintre cele mai vechi texte scrise care ni s-au păstrat. O recunoaștem toți în toate cazurile particulare în care nu este combătută de interese ori patimi. Prin raportare la ea se măsoară progresul.

Recunoașterea acestei datorii este exprimată într-o manieră confuză și imperfectă, dar mai mult sau mai puțin imperfectă de la caz la caz, prin ceea ce numim drepturi pozitive. În măsura în care drepturile pozitive intră în contradicție cu datoria, exact în aceeași măsură își pierd legitimitatea.

Deși această datorie eternă corespunde destinului etern al ființei umane, acest destin etern nu este obiectul ei nemijlocit. Destinul etern al unei ființe umane nu poate constitui

obiectul nici unei datorii, deoarece nu este subordonat unor acțiuni exterioare.

Faptul că o ființă umană are un destin etern impune o singură datorie, respectul. Datoria nu va fi împlinită decât dacă respectul este efectiv exprimat, în mod real, nu fictiv. Iar aceasta se poate întâmpla numai prin intermediul nevoilor pămîntești ale omului.

Conștiința umană nu s-a modificat niciodată din acest punct de vedere. Cu mii de ani în urmă, egiptenii credeau că un suflet nu poate fi iertat după moarte dacă nu poate spune: „Nu am lăsat pe nimeni să sufere de foame”. Toți creștinii știu că riscă să-l audă cîndva pe Hristos însuși spunîndu-le: „Căci flămînd am fost și nu Mi-ați dat să mănînc”. Toată lumea își reprezintă progresul ca fiind, mai întîi, trecerea la un stadiu al societății în care oamenii nu vor mai suferi de foame. Punînd întrebarea în termeni generali, oricui, nimeni nu crede că un om este nevinovat dacă, avînd hrană din abundență și găsind în pragul ușii sale pe cineva aproape mort de foame, trece fără să-i dea nimic.

Este așadar o datorie eternă față de ființa umană să nu o lași să sufere de foame cînd ai prilejul de a o ajuta. Fiind cea mai evidentă, ea trebuie să servească drept model pentru a alcătui lista datoriilor eterne față de ființele umane, fără nici o excepție. Pentru a fi riguros stabilită, lista trebuie să pornească, prin analogie, de la acest prim exemplu.

În consecință, lista obligațiilor față de ființa umană trebuie să corespundă listei nevoilor vitale ale omului, analoage foamei.

Dintre aceste nevoi, unele sînt fizice, precum foamea însăși. Ele sînt destul de ușor de enumerat. Se referă la protecția contra violenței, locuință, haine, căldură, igienă, îngrijire în caz de boală.

Alte nevoi nu au legătură cu viața fizică, ci cu viața morală. Însă, la fel ca primele, sînt și ele pămîntești și nu au o relație directă, accesibilă prin inteligență, cu destinul etern

al omului. Reprezintă, ca și nevoile fizice, necesități ale vieții noastre pe acest pământ. Cu alte cuvinte, dacă nu sînt satisfăcute, omul cade încetul cu încetul într-o stare mai mult sau mai puțin asemănătoare cu moartea, mai mult sau mai puțin apropiată de o existență pur vegetativă.

Aceste alte nevoi sînt mult mai greu de recunoscut și de enumerat decît nevoile trupului. Dar toată lumea recunoaște că ele există. Toate cruzimile pe care un cuceritor le poate pune în practică împotriva populațiilor înrobite, masacre, mutilări, foamete planificată, sclavie sau deportări masive, sînt în general considerate drept măsuri din aceeași categorie, deși libertatea ori țara natală nu constituie niște necesități fizice. Toată lumea e conștientă că există cruzimi care aduc atingere vieții umane fără să se atingă de trup. Sînt cele ce-l lipsesc pe om de hrana necesară vieții sufletești.

Datoriile, necondiționate sau relative, eterne ori schimbătoare, directe sau indirecte, față de domeniul vieții umane provin toate, fără excepție, din nevoile vitale ale ființei omenești. Cele ce nu-l privesc direct pe cutare, cutare sau cutare om au drept obiect lucruri care joacă, în raport cu oamenii, un rol analog cu hrana.

Datorăm respect unui lan de grîu nu pentru el însuși, ci fiindcă înseamnă hrană pentru oameni.

Similar, datorăm respect unei colectivități, indiferent care – patrie, familie sau oricare alta –, nu pentru ea însăși, ci în calitate de hrană a unui anumit număr de suflete omenești.

Această datorie impune, în fapt, atitudini și acțiuni diferite în funcție de diferitele situații. Dar, considerată în ea însăși, este absolut identică pentru toți.

Mai ales, absolut identică pentru cei din exterior.

Gradul de respect datorat colectivităților umane este foarte ridicat, din mai multe motive.

În primul rînd, fiecare colectivitate este unică și, dacă e distrusă, nu mai poate fi înlocuită. Un sac de grîu poate fi întotdeauna înlocuit cu un alt sac de grîu. Însă hrana pe

care o colectivitate o oferă sufletului celor ce o compun nu are echivalent în tot universul.

Apoi, datorită duratei sale, colectivitatea se înscrie deja în viitor. Ea are în sine hrană nu numai pentru sufletele celor ce trăiesc acum, ci și pentru cele ale unor ființe încă nenăscute, care vor veni pe lume în secolele următoare.

În sfârșit, datorită aceleiași durate, colectivitatea își are rădăcinile în trecut. Ea reprezintă unicul organ cu ajutorul căruia sînt păstrate comorile spirituale adunate de cei morți, unicul organ de transmisie prin care morții le pot vorbi celor vii. Iar singurul lucru pămîntesc legat direct de destinul etern al omului este strălucirea celor care au reușit să dobîndească o conștiință deplină a acestui destin, transmisă din generație în generație.

Din toate aceste motive, se poate întîmpla ca datoria față de o colectivitate în pericol să meargă pînă la sacrificiul total. Fără să rezulte de aici că o colectivitate ar fi deasupra ființei umane. Se poate întîmpla, de asemenea, ca datoria de a veni în ajutorul unei ființe umane în primejdie să ceară, la fel, sacrificiul total, fără ca acest lucru să implice vreo superioritate în privința celui ce este ajutat.

Un țaran, în anumite circumstanțe, poate fi nevoit să riște, pentru a-și cultiva pămîntul, să se istovească fizic, să se îmbolnăvească sau chiar să moară. Însă el are mereu conștiința că miza unică este pîinea.

În același chip, chiar și în momentul sacrificiului total, nici unei colectivități nu i se datorează altceva decît un respect analog celui datorat hranei.

Însă rolul se inversează foarte frecvent. Unele colectivități, în loc să fie ele hrană, mănîncă sufletele. Vorbim în aceste cazuri de maladie socială, iar prima datorie este să se încerce un tratament. În anumite circumstanțe, poate fi necesar să ne inspirăm din metodele chirurgicale.

Și în acest caz, cei care se găsesc în interiorul colectivității au aceeași datorie ca cei aflați în afara ei.